ВЪЗНИКВАНЕ, ВРЕМЕТРАЕНЕ, ПРЕКРАТЯВАНЕ И ПРЕКЪСВАНЕ НА ОСИГУРЯВАНЕТО

Полагането на труд е основополагащо за държавното обществено осигуряване (ДОО). Упражняването на съответната трудова дейност е в основата за осигуряването на лицата за част или всички покрити от ДОО социални рискове.
Съгласно чл. 10, ал. 1 от ***Кодекса за социално осигуряване*** (КСО), *осигуряването възниква от деня, в който лицата започват да упражняват* ***трудова дейност*** *по чл. 4 или чл. 4а, ал. 1 и за който са внесени или дължими осигурителни вноски и продължава до прекратяването ѝ.*
Възникването на осигуряването по КСО е обвързано с легалната дефиниция на осигурено лице за целите на ДОО по отношение внасянето/дължимостта на осигурителни вноски.

Осигуряването се прекъсва през периодите, които не се зачитат за осигурителен стаж, независимо че дейността по чл. 4 или чл. 4а, ал. 1 не е прекратена (основание чл. 10, ал. 2 от КСО).
По този начин е въведено ясно разграничаване на моментите на прекратяване и на прекъсване на осигуряването.

Пример: На лице, работещо по трудово правоотношение, е разрешен неплатен отпуск от работодателя за период от пет месеца през 2025 г. За първите 30 работни дни от неплатения отпуск на лицето се зачита осигурителен стаж, без да се правят осигурителни вноски. За периода на неплатен отпуск след тези 30 работни дни осигуряването на лицето се прекъсва, независимо, че съответната дейност по чл. 4 от КСО не е прекратена.

I. ВЪЗНИКВАНЕ НА ОСИГУРЯВАНЕТО

Основанието за осигуряване настъпва със започване извършването на *трудова дейност* по чл. 4 или чл. 4а, ал. 1 от КСО. В зависимост от основанието, на което се полага труд, осигуряването възниква от деня на започването на работата по съответното правоотношение (трудово, без трудово, служебно, възникнало в резултат на избор или на основание специален закон, др.)

Пример:
Лице постъпва на работа на 17.02.2026 г. по трудов договор, сключен на 16.02.2026 г. Полагането на труд срещу възнаграждение започва на 17.02.2026 г. – това е и датата, на която възниква осигуряването.

ВЪЗНИКВАНЕ, ВРЕМЕТРАЕНЕ, ПРЕКРАТЯВАНЕ И ПРЕКЪСВАНЕ НА ОСИГУРЯВАНЕТО

По отношение на лицата, които са ***самоосигуряващи се*** по смисъла на чл. 5, ал. 2 от КСО и легалната дефиниция на ***осигурено лице*** за целите на ДОО (§ 1, ал. 1, т. 3 от ДР на КСО), основанието за осигуряване настъпва от деня на започване/възобновяване упражняването на трудова дейност. Самоосигуряващите се лица декларират започването или възобновяването на всяка трудова дейност, за която са регистрирани, в 7-дневен срок от настъпване на обстоятелството, с декларация по утвърден образец от изпълнителния директор на Националната агенция за приходите (НАП), подадена до компетентната териториална дирекция на НАП и подписана от самоосигуряващото се лице (Виж чл. 1, ал. 2 от ***Наредба за обществено осигуряване на самоосигуряващите се лица, българските граждани на работа в чужбина и морските лица*** */НООСЛБГРЧМЛ/*).

Пример:
Лице със свободна професия архитект е вписано в регистъра на задължените лица на 12.02.2026 г. На 17.02.2026 г. лицето сключва договор за проектиране на сграда, за което подава декларация (по чл. 1, ал. 2 от НООСЛБГРЧМЛ) за започване на трудова дейност в 7-дневен срок от настъпване на обстоятелството. Основанието за осигуряване на лицето настъпва на 17.02.2026 г.

Съгласно чл. 1, ал. 6 от НООСЛБГРЧМЛ /в сила от 11.08.2020 г./самоосигуряващите се лица по чл. 4, ал. 3, т. 1, 2 и 4 от ***Кодекса за социално осигуряване***, на които е отпусната пенсия, се осигуряват по предвидения с наредбата ред, по свое желание, изразено, както следва:

1. за лицата, които не са прекъснали или прекратили трудовата дейност, съответно осигуряването си, след като им е отпусната пенсия - с продължаване подаването на данните по чл. 5, ал. 4, т. 1 от ***Кодекса за социално осигуряване***;

2. за лицата, които започват трудова дейност след като им е отпусната пенсия - с подаване на декларация по чл. 1, ал. 2 от НООСЛБГРЧМЛ; в тези случаи осигуряването възниква от датата, на която е подадена декларацията (Декларация за регистрация на самоосигуряващо се лице - ОКд-5);

3. за лицата, които са прекъснали осигуряването си след като им е отпусната пенсия - с подаването на данните по чл. 5, ал. 4, т. 1 от ***Кодекса за социално осигуряване***; в тези случаи осигуряването се възобновява не по-рано от 1-во число на месеца, предхождащ месеца, през който са подадени.

С преходната разпоредба § 4, ал. 1 от ПЗР на ПМС № 199/07.08.2020 г. са уредени заварените случаи, при които самоосигуряващите се лица по чл. 4, ал. 3, т. 1, 2 и 4 от КСО не са подавали декларация образец ОКд-5 и на които до 11.08.2020 г. е отпусната пенсия и са подавали данни по чл. 5, ал. 4, т. 1 от КСО, се считат, че са изразили желанието си за осигуряване с подаването на Декларация образец №1 или Декларация образец №5 по ***Наредба № Н-8/2005 г. за съдържанието, сроковете, начина и реда за подаване и съхранение на данни от работодателите,***

Съпругите/съпрузите на дългосрочно командированите служители в дипломатическа служба, които са избрали да се осигуряват за ДОО, имат задължение да декларират пред изпращащото ведомство започването на осигуряването. Осигуряването за тези лица възниква от датата, посочена в декларацията, но не по-рано от 1-о число на месеца, през който е подадена (основание ал. 2 на чл. 17а от НООСЛБГРЧМЛ).

II. ПРЕКРАТЯВАНЕ НА ОСИГУРЯВАНЕТО

Основанието за осигуряване отпада при прекратяване на *трудова дейност* по чл. 4 или чл. 4а, ал. 1 от КСО. В зависимост от основанието, на което се полага труд, осигуряването продължава до прекратяване на работата по съответното правоотношение (трудово, без трудово, служебно, възникнало в резултат на избор или на основание специален закон, др.)

Пример:
С решение на общото събрание на ООД правоотношенията на управител на дружеството, който не е съдружник в него, са прекратени, считано от 12.02.2026 г. След тази дата управителят не упражнява трудова дейност по чл. 4, ал. 1, т. 7 от КСО в дружеството; това е и датата, до която продължава осигуряването на лицето. **Датата на вписване на обстоятелството в търговския регистър не е от значение по отношение прекратяване на осигуряването на управителя.**

По отношение на лицата, които са ***самоосигуряващи се*** по смисъла на чл. 5, ал. 2 от КСО и легалната дефиниция на ***осигурено лице*** за целите на ДОО (§ 1, ал. 1, т. 3 от ДР на КСО), основанието за осигуряване отпада от деня на прекратяване/прекъсване упражняването на трудова дейност. Самоосигуряващите се лица декларират прекратяването или прекъсването на всяка трудова дейност в 7-дневен срок от настъпване на обстоятелството, с декларация по утвърден образец от изпълнителния директор на НАП, подадена до компетентната териториална дирекция на НАП и подписана от самоосигуряващото се лице (основание чл. 1, ал. 2 от НООСЛБГРЧМЛ).

Не се подава декларация за прекъсване на дейността за периодите по чл. 9, ал. 2, т. 5 от КСО (основание чл. 1, ал. 2, изречение последно от НООСЛБГРЧМЛ).
Периоди по чл. 9, ал. 2, т. 5 от КСО са тези, през което самоосигуряващите се лица, които се осигуряват за инвалидност поради общо заболяване, старост и смърт и за общо заболяване и майчинство, са получавали парични обезщетения за временна неработоспособност, бременност и раждане, отглеждане на дете до 2-годишна възраст, осиновяване на дете до 5-годишна възраст и отглеждане на дете до 8-годишна възраст от бащата (осиновителя), и периодите на временна неработоспособност, бременност и раждане, отглеждане на дете до 2-годишна възраст, осиновяване на дете до 5-годишна възраст и отглеждане на дете до 8-годишна възраст от бащата (осиновителя), през които не са имали право на парично обезщетение.
При временна неработоспособност, бременност и раждане, отглеждане на дете до 2-годишна възраст, осиновяване на дете до 5-годишна възраст и отглеждане на дете до 8-годишна възраст от бащата (осиновителя), осигурените и за общо заболяване и майчинство самоосигуряващи се лица не упражняват трудова дейност, но тези периоди им се зачитат за осигурителен стаж без да се внасят осигурителни вноски.
Декларация за прекъсване на трудовата дейност за периодите по чл. 9, ал. 2, т. 5 от КСО не се подава от **самоосигуряващите се лица, които са избрали да се осигуряват и за общо заболяване и майчинство.**

Съпругите/съпрузите на дългосрочно командированите служители в дипломатическа служба, които са избрали да се осигуряват за ДОО, имат задължение да декларират пред изпращащото ведомство прекратяването на осигуряването (основание ал. 2 на чл. 17а от НООСЛБГРЧМЛ).

Лицата по чл. 16, ал. 1 от НООСЛБГРЧМЛ (лица, изпратени на работа в чужбина от български посредник, които са избрали да се осигуряват за своя сметка за инвалидност поради общо заболяване, за старост и за смърт) са задължени да декларират пред посредника започването и прекратяването на осигуряването. Осигуряването за тези лица възниква от датата, посочена в декларацията, но не по-рано от 1-во число на месеца, през който е подадена.
Лицата по чл. 17, ал. 1 от НООСЛБГРЧМЛ (лица, работещи в международни органи или организации със съгласието на компетентните български държавни органи, които са избрали да се осигуряват за своя сметка за инвалидност поради общо заболяване, за старост и за смърт) са задължени да декларират пред съответния държавен орган започването и прекратяването на осигуряването. Осигуряването за тези лица възниква от датата, посочена в декларацията, но не по-рано от 1-во число на месеца, през който е подадена.

Възникването, прекъсването, възобновяването и прекратяването на осигуряването на съпрузите на лицата по чл. 4, ал. 3, т. 1 и 4 от КСО, когато с тяхно съгласие участват в упражняваната от самоосигуряващите се лица трудова дейност се декларира от лицата по чл. 4, ал. 3, т. 1 и 4 от КСО с декларация образец № 1 "Данни за осигуреното лице" по реда на Наредба №Н-13 от 2019 г. Осигуряването възниква или се възобновява от датата, посочена в декларацията, но не по-рано от 1-во число на месеца, предхождащ месеца, през който е подадена. Прекъсването/прекратяването на трудовата дейност на лицата по чл. 4, ал. 3, т. 1 и 4 от КСО прекъсва/прекратява осигуряването на техните съпрузи, които до този момент са участвали с тяхно съгласие в упражняваната от самоосигуряващите се лица трудова дейност. (основание чл. 17б от НООСЛБГРЧМЛ)

III. ИЗВОДИ

За целите на ДОО решаващо за настъпване и отпадане на основанието за осигуряване е началото на трудова дейност по съответното правоотношение, респективно прекратяване на правоотношението и упражняваната по него трудова дейност.

Започване/възобновяване упражняването на трудова дейност като самоосигуряващо се лице и нейното прекратяване/прекъсване са обстоятелства, за които **се подава** декларация по чл. 1, ал. 2 от НООСЛБГРЧМЛ, като при необходимост се взима предвид регистрационния статус на лицето, ако съответната дейност подлежи на регистрационен режим.
Започването, прекъсването, възобновяването или прекратяването на трудовата дейност **не се установява единствено** чрез подаването на декларацията по чл. 1, ал. 2 от наредбата.

При упражняване на повече от една трудова дейност по чл. 4 и чл. 4а от КСО осигуряването възниква с първото настъпило основание за осигуряване по някоя от дейностите и продължава до отпадане и на последното основание за осигуряване.